

۲۴۵۴۹۶۲

درآمدی بر جامعه‌شناسی خانواده

www.ketab.ir

تألیف:
دکتر جلال یوسفی

سر شناسه	یوسفی، جلال، ۱۳۴۳.
عنوان و پدیدآور	درآمدی بر جامعه‌شناسی خانواده / تألیف: جلال یوسفی
مشخصات نشر	تهران: نشر نور علم، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	۲۰۷ ص.
شابک	شابک ۸-۶۰۰-۱۶۹-۶۰۰-۹۷۸
یادداشت	کتابنامه ص. ۲۰۱-۲۰۷.
موضوع	خانواده‌ها -- جنبه‌های جامعه‌شناختی Families -- Sociological aspects زنشویی -- جنبه‌های اجتماعی Marriage -- Social aspects
رده بندی کنگره	HQ ۶۶۶/۴
رده‌بندی دیوبی	۳۰۶/۸۵
ش کتابشناسی ملی	۹۵۰۴۷۰۲

نشر نور علم و پخش قلم سینا: تهران انقلاب - خ ۱۲ فروردین - پ ۲۸۶ - تلفن ۶۶۴۰۵۸۸۰ و ۶۶۹۵۷۰۲۱
فروشگاه: خ ۱۲ فروردین - پلاک ۲۹۰ - کتاب چرتکه و نور علم - ۰۹۱۲۲۰۷۹۸۴۹ - ۶۶۱۷۴۹۱۰
وب سایت - <https://www.modiranketab.ir> پیج اینستاگرام - @modiranketab

درآمدی بر جامعه‌شناسی خانواده
تألیف: دکتر جلال یوسفی
ناشر: نور علم
شابک: ۸-۶۰۰-۱۶۹-۶۰۰-۹۷۸
نوبت چاپ: اول ۱۴۰۲
قیمت: ۱۶۵۰۰۰ تومان
چاپ و صحافی: سورنا
شمارگان: ۲۰۰ جلد

در صورت عدم دسترسی به کتاب‌ها، از طریق تماس با شماره
۰۹۱۲۳۳۳۴۲۲۹ کتاب‌ها به تمام نقاط ایران ارسال می‌شود.

حق چاپ و هرگونه حقوق برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹	پیشگفتار.....
۱۳	فصل اول / ازدواج و زناشویی.....
۱۳	مقدمه.....
۱۵	نظریه همسان همسری.....
۱۵	نظریه ناهمسان همسری.....
۱۶	انواع همسان همسری.....
۱۹	اهداف، انواع و صور و آثار زناشویی و ازدواج.....
۱۹	اهداف زناشویی.....
۲۰	انواع و صور ازدواج.....
۲۷	برخی آثار سازنده ازدواج بر فرد.....
۳۷	فصل دوم / نظام خویشاوندی.....
۳۷	مقدمه.....
۳۸	خویشاوند نسبی.....
۴۰	خویشاوند سببی.....
۴۱	خویشاوند توتمی.....
۴۲	خویشاوند رضاعی.....
۴۲	خویشاوند تعمیدی.....
۴۲	خویشاوندی پسرخواندگی.....
۴۳	نسب یابی در فرهنگ‌های مختلف.....
۴۳	پدرتباری.....
۴۳	مادرتباری.....
۴۴	تبار هم‌ریشه.....
۴۴	دوتباری یا تبار دوجانبه.....
۴۵	تبار مضاعف.....

صفحه	عنوان
۴۵	سیستم نام‌گذاری خویشاوندان.....
۴۵	نظام اوماها.....
۴۶	نظام خویشاوندی کرو.....
۴۷	نظام خویشاوندی هاوایی.....
۴۷	نظام ایرو کویی.....
۴۸	نظام اسکیمو.....
۴۸	نظام توصیفی سودانی (یا ایرانی).....
۵۱	فصل سوم / خانواده
۵۱	مقدمه.....
۵۱	انواع خانواده.....
۵۵	تحول و تطور در خانواده.....
۵۵	دیدگاه‌ها پیرامون تحولات خانواده.....
۵۹	تطور خانواده از نظر مورگان.....
۶۱	دور کیم و تطور خانواده.....
۶۳	مارکسیسم و خانواده.....
۶۴	انگلس و ظهور خانواده هسته‌ای.....
۶۷	لوس اشتروس.....
۶۸	پیامدهای منع زنا یا محارم.....
۶۹	پتلاچ از نظر لوی اشتروس.....
۷۱	فصل چهارم / زناشویی و خانواده در ایران باستان
۷۱	ازدواج و زناشویی.....
۷۳	نحوه ازدواج و زناشویی.....
۷۴	جایگاه اجتماعی خانواده و ازدواج.....
۷۴	خواستگاری در ایران باستان.....
۷۵	مراسم عقد و ازدواج ایرانیان باستان.....

صفحه	عنوان
۷۶	انواع ازدواج
۷۸	فرزند آوری
۷۹	نقش و پایگاه فرزندان
۸۱	نفقه، مهریه و جهیزیه
۸۱	طلاق در ایران باستان
۸۱	خانواده در ایران باستان
۸۲	تشکیلات اجتماعی ایران باستان
۸۷	فصل پنجم / ازدواج و زناشویی در مناطق روستایی و عشایری
۸۷	مفهوم‌شناسی
۸۷	ده / روستا
۸۹	ازدواج و زناشویی در مناطق روستایی
۹۰	اهداف زناشویی در جوامع روستایی ایران
۹۳	همسرگزینی در جامعه عشایری ایران
۹۳	مفهوم‌شناسی عشایر
۹۶	فلسفه ازدواج در میان عشایر
۹۹	شیوه‌های همسرگزینی و خویشاوندی در میان اقوام ایرانی
۱۰۰	لویرات و سرورات
۱۰۱	ازدواج دختر عمو و پسر عمو
۱۰۱	هم بهری (داماد سرخونه)
۱۰۲	ربودن زن
۱۰۲	کریب خواندگی
۱۰۹	فصل ششم / انواع و صور ازدواج در جامعه عشایری
۱۰۹	ازدواج‌های جمع‌گرا یا ادغام‌گرا
۱۰۹	حفظ انسجام ساختاری (توسعه و گسترش ایلی)
۱۱۰	ازدواج سیاسی و ایجاد پیوند برون‌گروهی با دیگر ایلات و طوایف
۱۱۱	خون بس

صفحه	عنوان
۱۱۷	فصل.....
۱۲۱	خویشاوندی اساس و بنیان سازمان ایلی.....
۱۲۱	ساختارهای عشایر ایران (سلسله مراتب ایلی).....
۱۲۲	ازدواج موقت (صیغه) و صیغه گون.....
۱۲۲	ازدواج تنظیم شده (فرمایشی).....
۱۲۳	ازدواج ربایشی یا ربایش همسر.....
۱۲۳	ازدواج مبادله‌ای.....
۱۲۵	عوامل دخیل در انتخاب همسر.....
۱۲۹	فصل هفتم / خانواده در جامعه روستایی ایران
۱۲۹	مقدمه.....
۱۲۹	ویژگی های خانواده روستایی.....
۱۳۰	خانواده روستایی به مثابه تولید و مصرف.....
۱۳۱	تقسیم کار در خانواده روستایی.....
۱۳۸	متوسط بعد خانوار روستایی.....
۱۳۸	اشکال خانواده روستایی.....
۱۳۸	خانواده زن و شوهری به ظاهر مستقل.....
۱۳۹	خانواده پدری توسعه یافته.....
۱۳۹	خانواده در بنه‌ها.....
۱۴۰	خانواده خوش‌نشینان.....
۱۴۲	خانواده زن و شوهری مستقل.....
۱۴۲	خانواده از هم گسیخته.....
۱۴۳	عوامل مرتبط با موجودیت خانواده در قشرهای روستایی.....
۱۴۵	فصل هشتم / خانواده در جامعه عشایری
۱۴۵	مقدمه.....
۱۴۵	ویژگی های خانواده در جامعه عشایری.....
۱۴۵	رابطه خویشاوندی.....

صفحه	عنوان
۱۴۶	فعالیت‌های مشترک اعضای خانواده.....
۱۴۶	سکونت مشترک.....
۱۴۹	وظایف خانواده در میان عشایر کشور.....
۱۴۹	تأمین نیازهای جسمی.....
۱۵۰	تأمین نیازهای مادی.....
۱۵۲	آموزش فرهنگ (فرهنگ پذیری).....
۱۵۳	ارضای عزیزه جنسی و ادامه نسل.....
۱۵۴	تقسیم کار در میان ایلات و عشایر.....
۱۵۴	اشتغال خانگی زنان.....
۱۵۴	فعالیت‌های مردان.....
۱۵۴	فعالیت‌های مشترک.....
۱۵۵	خانواده عشایری از منظر مرکز آمار ایران.....
۱۵۷	انواع خانواده عشایری.....
۱۵۷	خانواده هسته‌ای.....
۱۵۷	خانواده با اضافات (گسترده).....
۱۵۸	خانواده ناقص.....
۱۵۸	بعد خانواده.....
۱۵۹	فصل نهم / ازدواج و همسرگزینی در عصر حاضر.....
۱۵۹	مقدمه.....
۱۶۱	ازدواج قبل از ورود فرآیند مدرنیته به ایران.....
۱۶۳	دوران معاصر و تغییرات ازدواج.....
۱۶۳	تغییرات کمی.....
۱۶۷	تغییرات کیفی.....
۱۳۸	دگرگونی ساختاری.....
۱۶۸	اقتدارگرایی در خانواده.....
۱۶۹	فردگرایی.....

صفحه	عنوان
۱۷۴	تغییرات فرهنگی.....
۱۷۰	تغییر در شیوه همسرگزینی و آداب و رسوم مربوط به ازدواج.....
۱۷۱	طلاق در جامعه روستایی در حال حاضر.....
۱۸۳	فصل دهم / محرومیت اجتماعی و عهدشکنی زنان.....
۱۸۳	مقدمه.....
۱۸۸	مشخصات جمعیتی مشارکت کنندگان.....
۱۸۸	یافته‌های تحقیق.....
۱۹۴	بحث و نتیجه‌گیری.....
۲۰۱	منابع.....

پیشگفتار

خانواده نهادی است بنیادی که پایه و اساس تمام نهادها، سازمان‌ها، ساختارهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و... است و در ایجاد و هم‌چنین، ایفای نقش این نهادها، دارای نقش اساسی است. خانواده جایگاه رفیع و بلندی در اندیشه اندیشمندان جهان داشته و آن را از جنبه‌های گوناگون مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند. هر رشته از علوم انسانی به فراخور نیاز خود، به تکاپو در مسایل خانواده پرداخته و گوشه‌ای از امور مربوط به آن را بررسی کرده است که بررسی همه ابعاد خانواده از دیدگاه‌های مختلف کاری است بسیار سنگین که در این مقال نمی‌گنجد.

تمامی تاریخ‌نگاران بر این باورند که خانواده کهن‌ترین گروهی است که به اقتضای نیاز طبیعی، عاطفی و اجتماعی بشر شکل گرفته و سابقه‌ای به درازای سابقه زیست بشر بر روی زمین دارد؛ زیرا انسان مدنی الطبع است و ناگزیر باید در اجتماع زندگی کند. چون خداوند انسان را آفرید و ساختمان بدنی او را به گونه‌ای شکل داد که ضمن برخورداری از توانایی‌های گوناگون از نظر جسمی و عاطفی، همواره احساس نیاز به دیگران در او زنده باشد. همین احساس درونی باعث می‌شود که اجتماع کوچکی به نام «خانواده» در عرصه زندگی شکل بگیرد و تعدادی از افراد دست کم دو نفر یک جا زندگی کنند. نیازهای جسمی و روانی انسان در محیط خانواده تأمین می‌شود و روح تعاون و همکاری میان اعضای آن در همان محیط به وجود می‌آید.

پس از تشکیل نخستین هسته خانواده در زمین، مراحل گوناگونی بر نهاد خانواده سپری شده و به موازات تحولات اجتماعی، دست‌خوش تغییر و تحول

فراوان گشته است. دانش تاریخ عهده‌دار بررسی ابعاد خانواده و سیر تکاملی آن است که چگونه خانواده بادیه‌نشین تبدیل به شهرنشین شد، یا چه عواملی موجب گردیدند که خانواده هسته‌ای جایگزین خانواده سنتی گردد. به هر حال، سیر تحولات خانواده از موضوعات مهم مطالعاتی در علم تاریخ است و بدین‌روی، تاریخ‌نویسان به بررسی آن می‌پردازند.

جامعه‌شناسان از دیرباز به تجزیه و تحلیل خانواده پرداخته و آن را به‌عنوان یک نهاد اجتماعی همواره مطمح نظر داشته‌اند. خانواده از منظر جامعه‌شناسی، اساسی‌ترین نهاد اجتماعی است که در شکل‌گیری ساختار کلان جامعه و افزایش بهره‌وری آن نقش به‌سزایی دارد. زیرا بافت اجتماعی به‌نوعی تحت تأثیر تحولات خانوادگی قرار دارد و هرگونه انحرافی در فضای خانواده‌ها لزوماً در جامعه منعکس می‌گردد. در مقابل، خانواده نیز در برابر تغییرات جامعه از خود واکنش نشان می‌دهد. از این‌رو، می‌توان گفت؛ میان خانواده و جامعه یک رابطه دو سویه برقرار است و هر کدام بر دیگری تأثیر می‌گذارد.

امروزه گرایشی در حوزه جامعه‌شناسی پدید آمده که ابعاد خانواده و جنبه‌های گوناگون آن را مورد بررسی قرار می‌دهد. این گرایش با مطالعات جامعه‌شناسانه «فردریک لوپلی» فرانسوی و «ویلهلم هاینرش ریل» آلمانی پدید آمد و سپس با تحقیقات سایر جامعه‌شناسان مانند دورکیم و مارکس توسعه یافت و تکمیل گردید.

از آن‌رو که خانواده نقش عمده‌ای در تربیت نیروی فعال جامعه دارد و می‌تواند با افزایش بازدهی جامعه به توسعه اقتصادی و اجتماعی کمک کند، جامعه‌شناسان نسبت به بررسی مسایل مربوط به آن علاقه‌مند شده‌اند. رویکرد

جامعه‌شناسی خانواده براساس نظریه «کارکردگرایی» ساختار خانواده، نقش هریک از اعضا، روابط میان اعضا، جمعیت و شاخص‌های رشد یا کاهش آن، انواع خانواده از نوع گسترده و هسته‌ای، تأثیرات متقابل جامعه و خانواده و امثال آن را مورد مطالعه قرار می‌دهد.

در معرفی خانواده به همین دو بحث تاریخی و جامعه‌شناسی بسنده کرده و جنبه‌های حقوقی، اقتصادی، روان‌شناسی، علوم سیاسی، علوم تربیتی و مسایل مبتلابه خانواده در این مقدمه را به بخش‌هایی از اثر حاضر و نیز به فرهیختگان واگذار می‌کنیم.

بالغ بر سه دهه است که با جامعه‌شناسی خانواده آشنایی پیدا کرده و در این مدت چه به صورت مستقل و چه در لابلای مطالب سایر رشته‌های مرتبط و نیز پژوهش‌های خود، بدان - به ویژه در راستای مطالعات توسعه زندگی روستایی و عشایری ایران معاصر - نیم‌نگاهی بدان داشته‌ام. اما از آن جا که گرایش تخصصی من توسعه و به‌طور اختصاصی تر توسعه زندگی روستایی است، کمتر به صورت جدی بدان پرداخته‌ام، اما حضور در عرصه‌های روستایی و لمس تغییرات در نهاد خانواده در این مناطق و نیز نیاز دانشجویانم مرا بر آن داشت تا این اثر را به رشته تحریر در آورم. اما بر این عقیده‌ام که تمام رشته‌های علمی و به‌طور ویژه رشته‌های علوم انسانی بدون اطلاع و آگاهی از عناصر خانواده ناقص خواهند بود، زیرا انسان دور از خانواده انسانی است تنها، گوشه‌گیر، منزوی و ... در نهایت محکوم به شکست خواهد بود.

اثر حاضر در نه فصل تنظیم گردیده است. در فصل اول، به بررسی زناشویی و خانواده در ایران باستان به صورت کلی می‌پردازد. در فصل دوم به ازدواج و

زناشویی و قواعد حاکم بر آن به صورت فشرده پرداخته است، و فصل سوم نیز ازدواج و همسرگزینی را در جامعه روستایی و عشایری ایران مورد بررسی قرار داده است. در فصل چهارم انواع و صور ازدواج مورد بررسی قرار می‌گیرد. در فصل پنجم به نظام خویشاوندی ناشی از زناشویی و ازدواج مورد بررسی قرار می‌گیرد. فصل ششم به خانواده به طور فشرده اما در ابعاد متعدد خود از دیدگاه جامعه‌شناسی بررسی شده است. فصل هفتم تحول خانواده را بررسی می‌کند. فصل هشتم کتاب، ازدواج و همسرگزینی را در عصر حاضر مورد بررسی قرار می‌دهد. در فصل نهم و در پایان یک مطالعه موردی در شهر تهران تحت عنوان «محروریت اجتماعی و عهدشکنی» زوجین بررسی شده است. که خلاصه شده یک مقاله است.

در پایان از کسانی که در این امر یاری کردند تشکر می‌گردد. از آقای دکتر محمدمهدی یوسفی به خاطر کمک در تکمیل بخش خانواده روستایی و همکار ارجمندم دکتر نادر مهرگان مدیر محترم انتشارات نور علم به دلیل ایجاد زمینه چاپ کتاب قدر دانی می‌کنم.

از همسر عزیزم لیلی به خاطر پشتیبانی بی‌دریغ از من به مدت چند دهه کار پژوهشی و تحمل همه سختی‌ها تقدیر و تشکر ویژه به عمل می‌آورم.

مجدداً تأکید می‌شود که این اثر بنا به نیاز دانشجویانم در درس جامعه‌شناسی خانواده تهیه گردیده و بدون شک خالی از نقص نیست و نگارنده خود بدان آگاه است، از این رو، این نواقص را برای شناسایی به چشمان ریز بین خوانندگان فرهیخته، دانشجویان و سایر علاقمندان واگذار می‌کنیم.

جلال یوسفی

تابستان ۱۴۰۲، تهران